

Walter Benjamin. Avís d'incendi

Michael Löwy

Una lectura de les Tesis Sobre el concepte d'història

Traducció d'Arnau Pons i David Cuscó



FLÂNEUR. Barcelona 2020

LA REVOLUCIÓ ÉS EL FRE D'EMERGÈNCIA

Malgrat les seves llargues estades a Eivissa, Walter Benjamin coneixia poc Espanya, i encara menys Catalunya. Ara bé, en una carta del 27 de març de 1938 que dirigeix al seu amic Karl Thieme, fa servir l'expressió «martiri d'Espanya» referint-se, sens dubte, a l'ofensiva feixista i els patiments de la Guerra Civil. Per altra banda, en aquest mateix fragment també trobem una crítica al que, segons ell, en aquells moments representava el «compromís de la idea revolucionària amb el maquiavel·lisme dels dirigents soviètics i el mammonisme de les autoritats del país». Aquesta denúncia de la posició de Stalin i de Negrín en la Guerra Civil és interessant, però Benjamin no la desenvolupa en cap altre escrit.

El que sí que podem dir és que la revolució llibertària a Catalunya (1936-1937) —que buscava la convergència del combat antifeixista amb l'emancipació social i de la defensa de la llibertat amb la lluita socialista— és un dels grans moments, en la història del segle xx, del que Benjamin anomenava «la tradició dels oprimits». Va ser un episodi extraordinari d'«interrupció messiànica» de la continuïtat històrica, un moment d'insurgència obrera i popular que, durant un breu període, va suspendre segles de dominació dels terratinents, arquebisbes i militars. La

Catalunya revolucionària, celebrada per George Orwell i Ken Loach, és part del patrimoni polític i cultural de la humanitat.

Per Walter Benjamin, la lluita de les classes oprimides es nodreix de la memòria dels avantpassat martiritzats. A Catalunya no hi haurà emancipació social i nacional si s'oblida la lluita i el sacrifici de combatents com Buenaventura Durruti, Andreu Nin, Francisco Ascaso, Quico Sabaté o Lluís Companys. Per aconseguir-ho, caldrà raspallar a contrapel les històries oficials i reescriure la història de Catalunya «des del punt de vista dels vençuts».

Michael Löwy

AGRAÏMENTS

M'han estat d'una gran utilitat les crítiques, suggeriments
i propostes dels meus amics Étienne Balibar,
Guy Petitdemange, Enzo Traverso i Eleni Varikas.
Els en dono les gràcies de tot cor.

Michael Löwy

A la memòria del meu germà, Peter Löwy

I

INTRODUCCIÓ

Romanticisme, messianisme i marxisme
en la filosofia de la història
de Walter Benjamin

Walter Benjamin no és un autor com els altres: la seva obra fragmentària, inacabada, de vegades hermètica, sovint anacrònica i tanmateix sempre actual, ocupa un lloc singular i fins i tot únic en el panorama intel·lectual i polític del segle xx.

Que potser va ser, abans que res, un crític literari, un «home de lletres» i no un filòsof, com sosté Hannah Arendt?¹ Més aviat penso, com Gershom Scholem, que sí que era un filòsof, fins i tot quan escrivia d'art o de literatura.² El punt de vista d'Adorno s'acosta al de Scholem, com explica en una carta (inèdita) a Hannah Arendt: «Al meu parer, allò que defineix la significació de Benjamin per a la meua pròpia existència intel·lectual és

¹ Hannah ARENDT, «Walter Benjamin», a *Vies politiques*, París: Gallimard, 1974, p. 248.

² Gershom SCHOLEM, *Benjamin et son ange*, París: Rivages, 1995, p. 33: «Benjamin era un filòsof. Ho va ser en totes les etapes i en tots els dominis de la seva activitat. Aparentment escrivia sobretot sobre temes de literatura i d'art, i de vegades també sobre fenòmens situats en la frontera entre la literatura i la política. Més rarament ho feia sobre qüestions considerades i acceptades convencionalment com a temes de la filosofia pura. Ara bé, malgrat això, el que impulsava tot el que feia provenia de l'experiència del filòsof».

evident: l'essència del seu pensament com a pensament filosòfic. Mai no he pogut considerar la seva obra des d'una altra perspectiva [...]. Ara bé, soc conscient de la distància que hi ha entre els seus escrits i qualsevol concepció tradicional de la filosofia...».³

La recepció de Benjamin, sobretot a França, s'ha interessat de manera prioritària pel vessant estètic de l'obra, amb una certa tendència a considerar-lo especialment com un historiador de la cultura.⁴ Ara bé, sense menystenir aquest aspecte de l'obra, cal reconèixer l'abast molt més gran del seu pensament, que aspira ni més ni menys que a una nova comprensió de la història humana. Els escrits sobre art o literatura només es poden entendre amb relació a aquesta mirada de conjunt que els il·lumina des de dins. La seva reflexió constitueix un tot en què art, història, cultura, política, literatura i teologia són inseparables.

Estem avesats a classificar les diferents filosofies de la història segons el seu caràcter progressista o conservador, revolucionari o nostàlgic del passat. Walter Benjamin escapa a totes aquestes classificacions. És un crític revolucionari de la filosofia del pro-

³ Carta citada per Gary Smith, «Thinking through Benjamin: an Introductory Essay», a G. Smith (ed.), *Philosophy, Aesthetics, History*, Chicago: The University of Chicago Press, 1989, p. VIII-IX. La data de la carta no s'esmenta, tot i que pel context deu ser de 1967.

⁴ N'hi ha algunes excepcions, com ara Daniel Bensaïd, *Walter Benjamin. Sentinelle messianique à la gauche du possible*, París: Plon, 1990; Stéphane Mosès, *L'Ange de l'histoire. Rosenzweig, Benjamin, Scholem*, París: Seuil, 1992 (reed. 2006); Jeanne-Marie Gagnebin, *Histoire et Narration chez Walter Benjamin*, París: L'Harmattan, 1994, i Arno Münster, *Progrès et catastrophe, Walter Benjamin et l'histoire*, París: Kimé, 1996.

grés, un adversari marxista del *progressisme*, un nostàlgic del passat que somia l'esdevenidor, un romàntic partidari del materialisme. És, en tots els sentits del mot, *inclassifiable*. Adorno el definia amb raó com un pensador «distançat de tots els corrents».⁵ La seva obra es presenta certament com una mena de bloc erràtic al marge de les grans tendències de la filosofia contemporània.

Per tant, no té gaire sentit mirar de reclutar-lo per a l'un o l'altre dels dos grans dominis que es disputen, avui dia, l'hegemonia a l'escenari (o potser caldria dir-ne el *mercat*) de les idees: la modernitat i la postmodernitat.

Jürgen Habermas sembla vacil·lar: després d'haver denunciat en el seu article de 1966 el caràcter antievolucionista de Benjamin perquè està en contradicció amb el materialisme històric, afirma, en el *Discurs filosòfic de la modernitat*, que la polèmica de Benjamin contra «l'anivellament socioevolucionista del materialisme històric» va dirigida contra «la degeneració de la consciència moderna del temps», i no pretén sinó «refrescar» aquesta consciència. Però Habermas no arriba a integrar en el seu «discurs filosòfic de la modernitat» els principals conceptes benjaminians —com ara el de «temps actual» o «temps present»,⁶ aquest instant autèntic que interromp el *contínuum* de la història, que li sembla que s'inspira clarament en una barri-

⁵ En un article publicat a *Le Monde* el 31 de maig de 1969.

⁶ El terme alemany és *Jetztzeit*. (N. del t.)